

водки) засобами англійської мови поет зміг передати лише “напрямую”, уживши слово “замерзшая”, тобто обминувши використання переносного російського еквівалента: *We lived in a city tinted the color of frozen vodka*. Сам Йосип Бродський говорив про те, що мова диктує поетові наступні рядки [Бродский 1987]. Можна, очевидно, лише додати, що ці “наступні рядки” в різних мовах можуть не збігатися навіть якщо йдеться про одного й того самого автора.

Унікальність смислу слів полягає у тому, що він може передаватися, сприйматися та зберігатися у розгорнутому вигляді, у дискретності сем, кожна з яких має властивість породжувати власні додаткові ланцюжки інформації, або ж, навпаки, передавати цю інформацію стисло та згорнуто. Семантична імплікація смислових структур слів являє собою цілком реальну та необхідну процедуру, котру свідомо або несвідомо проробляє кожний, хто стикається із проблемою глибинного розуміння семантики слова. Інколи це пов'язано із необхідністю зазирнути за межі наявного значення, проникнути у вже стерту часом семантику, “докопатися” до істинного смислу, навіть якщо йдеться про звичні хрестоматійні рядки, наприклад, із “Заповіту” Т.Шевченка: “*Поховайте та вставайте, Кайдани порвіте I вражою злою кров'ю Волю окропите*”. Слово *злою* в даному контексті не має прямого значення ‘сповненою злості, недоброзичливою’ та под. Скоріш за все, тут слово *злий* має інше, забуте значення – ‘поганий, недобрий’, яке зберігають ще західноукраїнські діалекти. Там говорять *Мені зле* у значенні *Мені погано, недобре*. Якщо цей ряд розгортати далі, то виявимо, що слово *поганий* у давньоруській мові мало значення ‘нечистий, тобто язичницький’ (*поганець* – язичник, нечестивець, людина іншої віри). Слово *ворог* (у тексті: *вражою злою кров'ю*) етимологічно також мало значення ‘нечистий’. Таким чином, у цих шевченківських рядках бачимо зближення смислових структур двох слів, в основі чого є відродження колишньої й давно забутої їхньої синонімії, яка на контекстуально-поетичному рівні знову виявила своє первісне генетичне коріння. Переклади “Заповіту” іншими мовами свідчать, що в деяких випадках слово *злою* передається буквально, що, з одного боку, неминуче, а з іншого, – дивно, оскільки поза межами східнослов'янської мовної культури важко дійти до витоків глибинного та поетично актуалізованого Шевченком смислу цього слова. Пор., напр., чеськ.: *nepratelskou zlobnou krvi*.

Висновок. Навіть побіжний огляд проблеми співвідношення значення та смислу слова дає усі підстави не змішувати ці поняття в лінгвістичній теорії та практиці. Це дві зв'язані, але ж не ідентичні іпостасі словесної семантики, кожна з яких виявляє себе залежно від мети, бажання, обізнаності та інтуїтивних можливостей тих, хто занурюється в царину мовної семантики, царину вічного пошуку й загадки, якою є й її головний творець – людина.

Література

Бархударов Л.С. Язык и перевод. – М., 1975. Бродский Иосиф. Нобелевская лекция. 1987. Ресурс: <http://lib.ru/BRODSKIJ/lect.txt>. Косериу Э. Контрастивная лингвистика и перевод: их соотношение // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. – М., 1989. Манакін В.М. Фактори семантичних перетворень слів у мовленні // Мовознавство. – 1988. – № 6.

УДК: 811.111'25

ОВСЯННИКОВ В. В., СЛАСНАЯ Е. В.

(Запорожский национальный университет)

ЭКСПРЕССИВНОЕ ОТРИЦАНИЕ И ПЕРЕВОД

В статье рассматриваются переводческие проблемы экспрессивного отрицания.

Ключевые слова: экспрессивное отрицание, единица перевода, транскодирование, собственно перевод, стилистические доминанты, импликация.

В.В. Овсянников. Експресивне заперечення та переклад. У статті розглядаються перекладацькі проблеми експресивного заперечення.

Ключові слова: експресивне заперечення, одиниця перекладу, транскодування, власне переклад, стилістичні домінанти, імплікація.

V.V. Ovsyannikov. Expressive negation and translation. The article explores translation problems of expressive negation.

Key words: expressive negation, translation unit, transcoding, translation proper, stylistic dominants, implication.

Цель настоящей статьи – раскрыть неоднозначный характер переводческих решений в сфере тех единиц, которые имплицитно отрицают разными стилистическими средствами.

Актуальность исследования определяется следующими соображениями:

1. Незакономерные соответствия составляют главный объект переводоведения – в противоположность закономерным соответствиям, в которых связь между транслемой исходного текста (ИТ) и единицей перевода (ЕП) переводящего текста (ПТ) подчиняется правилу:

“...именно эти “незакономерные” соответствия и представляют наибольшую трудность для практики перевода. В умении находить индивидуальные, единичные, “не предусмотренные” теорией соответствия как раз и заключается творческий характер переводческой деятельности [Бархударов 1975, с. 7]. Ориентация на закономерные соответствия отражает теоретический фокус транскодирования (перевода “по-Хомскому”), ориентация на закономерные соответствия отражает теоретический фокус “собственно перевода”.

2. Особые сложности в переводе связаны с **имплицитным** отрицанием (“Много ты понимаешь!”, “Чтобы я ещё стала с ним связываться!”) и **смещённым** отрицанием (My observations **didn't help** me much. – Мои наблюдения **не особенно** помогли мне) [Ярцева, 1990]. Оба эти случая входят в сферу экспрессивного или стилистического отрицания [Арнольд 1981]. Рассматриваемые средства выражения отрицания представляют особую сложность для перевода в силу чрезвычайного разнообразия их репертуара [Григорьева 1997], убедительно демонстрируя гипотезу Куайна о неопределённости перевода [Самсонов 1979].

3. Попытки использовать законы логики в переводе отрицания не всегда оказываются успешными. Об этом неоднократно говорилось в связи с двойным отрицанием [Cheshire, 1998]. Шарль Балли более 100 лет назад подчёркивал недопустимость “слишком строгой” систематизации языковых фактов [Балли 1961, с. 18].

4. Особое место в практике и теории перевода занимает антонимическая трансформация [Овсянников, 2010]. Замена утвердительного построения отрицательным и наоборот (так называемая “векторная замена”) всегда привлекала специалистов максимальным поворотом “точки зрения”. Наверное, по этой причине так сложилось, что отрицание оказалось единственной единицей перевода (ЕП в дальнейшем), удостоившейся “посвящения” в отдельную переводческую категорию: **антонимический перевод**. Особенность этой переводческой трансформации состоит в том, что она является одной из разновидностей **целостного преобразования**, или **эквиваленции** в терминологии Вине и Дарбельне [Vinay, 1995].

5. Базисное осознание намерений коммуниканта реципиентом регулярно помещается в дихотомию “да – нет” [Овсянников 2011]. Теория фреймов позволяет обнаружить тончайшие нюансы **антитезы** [Филлмор 1988] – одной из наиболее ярких фигур экспрессивного отрицания.

Погружение в интересующий нас предмет исследования следует начать с наблюдения, что попытки создать универсальную схему экспрессивного отрицания предпринимаются очень редко. Заметным фактом здесь можно считать, например, работу В. А. Соловьян [Соловьян 1960], но данная работа связывает так называемые **алогизмы** (противоречие, заключённое в алогизме, является проявлением имплицитного отрицания) только с комическим (сатирическим) эффектом, в то время как диапазон экспрессивного отрицания не имеет функционального ограничения.

Более традиционный и менее амбициозный формат исследования экспрессивного отрицания связывает его с особенностями стиля, представленными на примерах наиболее характерных языковых единиц, общим признаком которых является экспрессивное отрицание. Вот, например, как выглядит соответствующий перечень стилистических единиц, характеризующий особенности стиля Ремарка, в диссертации Н. В. Губенко: междометия, лексические единицы различной семантики и эмоциональности, фразеологизмы, выступающие преимущественно в функциях метафоры, сравнения и иронии [Губенко 2006].

Не имея ничего против самого принципа выборочного представления экспрессивного отрицания, считаем список небрежным и не заслуживающим того, чтобы помещать его в очень важное место диссертации: положение, выносимое на защиту. Список будет выглядеть более конкретным, если связывать его не с отвлечённым “приёмом”, а со спецификой его контекстуализации именно в произведениях Ремарка. Выделенная ниже **антитеза**, например, является носителем экспрессивного отрицания и очень характерным стилистическим приёмом Ремарка, но не попала в положение, выносимое на защиту:

„Herr Lenz», sagte ich mit Würde, «der Scheck ist so sicher, wie Sie unsicher sind! Mein Freund Blumenthal ist für die zwanzigfache Summe gut. Mein Freund, verstehen Sie, bei dem ich morgen abend gefüllten Hecht esse. Nehmen Sie sich ein Beispiel daran! Freundschaft schließen, Vorauszahlung bekommen und zum Abendbrot eingeladen werden: das heißt verkaufen! So, jetzt können Sie rühren!”

Контекстуалізація данної антитези акумулює в ній значення, виділяючі її з ряду подібних: напыщенне звернення к другу *Herr Lenz* і воїнська команда *jetzt können Sie rühren* в ролевому відношенні “старший – молодшому” – надають всьому висказуванню шутливий відтінок.:

Приведемо другий приклад експресивного заперечення, який є дуже характерним для стилю Ремарка, але чому-то не потрапив в поле зору Н. В. Губенко:

НИТ: „*Unteroffizier Lenz*», *erwiderte ich*, «*nehmen Sie die Knochen zusammen, wenn Sie mit einem Vorgesetzten reden! Glauben Sie, ich bin ein Bigamist und verheirate den Wagen zweimal?*“

Носителем експресивного заперечення тут є **риторический запит** з заперечливою імплікацією: двічі продати машину не можна. Риторический запит вступає в відношення конвергенції з **розвернутою метафорою**, встановлюючою аналогію між продажем машини і заміжством з імплікацією: продаж машини двома покупцями – таке ж шахрайство, як двоєженство. Особу силу експресивному запереченню надає тут **сильна позиція** риторического запиту (він завершує репліку), а також **офіційне звернення** к співбесіднику (з вказанням воїнського звання) – *Unteroffizier Lenz* – і застосування **кlišе** армійської команди: *nehmen Sie die Knochen zusammen, wenn Sie mit einem Vorgesetzten reden!* Як офіційне звернення, так і кlišе використовуються поза свого звичайного контекста: співбесідники – старі друзі (цей прийом називають **бафосом** – від англ. bathos).

Використовувана образність не тільки повністю оправдана (оба друга – фронтовики), але і надає специфічний шарм словесному репертуару персонажів Ремарка.

Слід підкреслити, що не тільки конвергенція, закріплена в риторическому запиті, але і конвергенція стилістических явищ в попередніх репліках бере участь в контекстуалізації експресивного заперечення. Незаконотвірні відповідності, як показує аналіз перекладів, виникають при передачі кlišе (виділені):

РПТ: – Унтер-офіцер Ленц! – відповів я. – **Стоять спокійно**, коли розмовляєте з старшим! По-вашому, я сторонник двоєженства і двічі видам машину заміж?

АПТ: “Lance-corporal Lenz,” I replied, “**put your heels together** when you speak to a superior officer. Do you think I'm a bigamist to marry off the car twice?”

ФПТ: – *Sous-officier Lenz*, répliquai-je, **tâchez de rassembler vos os** quand vous parlez à un supérieur! Croyez-vous que j'encourage la bigamie et que je marie deux fois la voiture?

Причина проблем – розмовна окраска німецького вираження **die Knochen zusammennemen** – встать по стойке “спокійно”. В РПТ проблему вирішують нейтралізацією розмовної окраски, АПТ зберігає аналітичну структуру оригіналу з зміною образної основи: букв. “**сдвиньте ваши пятки вместе**”. ФПТ близько образної основи оригіналу: букв. “**потрудитесь собрать ваши кости**”. Вважаючи, що англійські і французькі словари не реєструють приведені відповідності, можна говорити про **емфатизацію, гібридизуючу** приймаючу культуру. Вероятно, переклади ніколи не проіграли б, якщо б були використані еквіваленти: англ. attention! і фр. garde à vous!, fixe! Експресивність заперечення – інформаційна кульмінація повідомлення – ніколи не пострадала б.

Таким чином, недолік роботи Н. В. Губенко не тільки в тому, що вона випускає з виду багато стилістических прийомів-носіть експресивного заперечення (риторический запит, антитезу, різні прагматическі зміщення, афоризми і парадокси), але і в тому, що автор роботи не помічає головного: неможливо розсудити про семантику експресивного заперечення без звернення к специфіці його контекстуальної організації:

“По суті, перекладач має справу не стільки з самими окремими словами, скільки з умовленою початковим текстом системою залежностей між словами” [Казакова 2001, с. 28].

Заперечення, по законам логіки, повинно позначати щось протилежне твердженню. Однак, мовні факти часто вступають в протиріччя з логікою. Наприклад, існують приклади, коли твердительна і заперечительна конструкції мають одну і ту ж імплікацію – твердительну:

*I shouldn't be surprised if they **didn't** get married soon.*

(= ... *if they **got** married soon*).

*I wonder whether I **oughtn't** to go and see a doctor – I'm feeling a bit funny. (= ... whether I **ought** to...)*

[Swan 1995].

Розительне порушення законів логіки спостерігається в тому випадку, коли заперечительний формант не утворює антоніміческі відношення з базисною лексемою. Наприклад, що означає виділене слово в заголовку:

Unschooling: the new class of learning (<http://www.euronews.com/2012/03/14/unschooling-the-new-class-of-learning/>)?

Если **schooling** – это **образование, обучение**, то логично предположить, что **unschooling** – это что-то противоположное: какой-то демонтаж знаний, лишение образования, освобождение от культурной оболочки и т. д. Однако, контекст подсказывает, что речь идёт о чём-то совершенно другом:

Many parents are taking their children out of the formal school system in favour of a freer way of learning. It is not home schooling, where the standard curriculum is taught by parents or tutors. They call it, where youngsters are encouraged to explore the things they want to learn about or for which they have a specific talent.

Словарная проработка лексемы приводит к выводу, что **unschooling** – это производное от прилагательного **unschooled**, обладающего положительно-оценочными коннотациями: естественный, прирождённый; непосредственный, безыскусный **unschooled talent** – природный дар, **unschooled abilities** – природные способности. Таким образом, в статье речь идёт не о прохождении школьной программы в домашних условиях (*home schooling*), а о такой системе внеклассного обучения, которая нацелена на развитие природных способностей детей. Правильный перевод заголовка: **развитие природных способностей – новая концепция образования**. Профессиональный перевод, размещённый на сайте, выполнен в традициях *les belles infideles*:

РПТ: **Школа отменяется!** При этом **unschooling** в самом корпусе статьи пытаются передать буквальным переводом и транслитерацией: “анскулинг”, “не-школа”.

НПТ: **Besser leben ohne Schule.** При этом **unschooling** в самом корпусе статьи пытаются передать пояснительным переводом (букв. **самоуправляемое учение**) в сопровождении транслитерации: **das “selbst-gesteuerte Lernen” (“Unschooling”)**.

ФПТ: **L'éducation, hors des sentiers scolaires.** Заголовок здесь – пояснительный перевод (букв. **образование вне школьных троп**) с вариантом в самом корпусе статьи **l'instruction dehors des salles de classes?** (букв. **образование вне классных комнат**).

Самый информативный из приведённых переводов английского заголовка – французский. Русский и немецкий эксплуатируют рекламную функцию заголовка (в ущерб информативной) с целью привлечения внимания читателей.

Проблематика экспрессивного отрицания обнаруживается и в колонке закономерных соответствий, предлагаемых французской грамматикой носителям английского языка. Обратите внимание на выделенный фрагмент комментария [[Laura K. Lawless – About.com French Language Guide](#)]:

- *Pierre non plus* – neither does Pierre, Pierre doesn't either
- *mon mari non plus* – neither does my husband, my husband doesn't either
- *les professeurs non plus* – neither do teachers, teachers don't either
- *toi non plus / vous non plus* – you either, neither do you
- *lui non plus* – him either, neither does he
- *elle non plus* – her either, neither does she
- *nous non plus* – us either, neither do we
- *eux non plus / elles non plus* - them either, neither do they

And you can use *non plus* on its own, **in which case there is no simple English equivalent**: *-Nous n'avons pas de thé.* – We don't have any tea. *-Et du café ?* – What about coffee? *-Non plus.* – (We don't have) that either.

Хотя примерно половина языкового материала попадает в область интересов транскодирования, существует некоторая недооценка его роли, которая на иньязыках, поистине, является судьбоносной. В ЗНУ в 2012 был проведён эксперимент, в ходе которого студентам по заданной ситуации было предложено построить четыре предложения: в первом они должны были выразить согласие или несогласие, в остальных – использовать союзы **unless** (не обладает коннотациями – нейтральный знак), **lest** (архаизм) и **let alone** (разговорная единица). Около 90 % студентов четвёртого курса сделали ошибки в контекстуализации названных единиц.

Выводы

1. Создание универсальной схемы экспрессивного отрицания – дело отдалённого будущего. В настоящий момент справедливо считается актуальным ограничивать типологию экспрессивного отрицания особенностями регистра, жанра, текста, индивидуального стиля, дискурса.

2. Переводческие проблемы экспрессивного отрицания имеют солидную традицию исследования. Вместе с тем, наблюдаются ошибочные попытки описать экспрессивное отрицание без анализа специфики контекста и без определения стилистических доминант. В условиях изоляционного выделения языковых фактов единицы перевода, обеспечивающие аккумуляцию информации в экспрессивном отрицании, остаются вне поля зрения исследователя. Там, где должна действовать

техника собственно перевода, появляется представление фактов в духе транскодирования.

3. Когнитивное представление экспрессивного отрицания позволяет объяснить многие, но не все случаи. Среди последних наблюдаются такие, где формант отрицания порождает языковую единицу, не образующую антонимические отношения с базисной лексемой и направляющую тем самым вероятностное прогнозирование по ложному пути.

4. Проблемы отрицания (в том числе экспрессивного) играют важную роль в формировании высокой языковой компетенции на инъязыках как в области собственно перевода, так и в области транскодирования.

Литература

Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – Л.: Просвещение, 1981. – 295 с. Балли, Шарль. Французская стилистика (перевод с французского К. А. Долинина). – М.: Иностранная литература, 1961. – 395 с. Григорьева Л. Адекватный перевод русских имплицитных средств выражения отрицания (модальный аспект) // Slavica tergestina 5, 1997. – С. 263-269. Губенко Н.В. Экспрессивность средств выражения утверждения и отрицания в языке подлинника и переводов романов Э. М. Ремарка: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 Краснодар, 2006. – 198 с. Казакова Т.А. Практические основы перевода. – СПб: Союз, 2001. – 320с. Овсянников В.В. Точка зрения переводчика: лекции по университетскому переводоведению. Учебное пособие для студентов переводческих отделений университетов. – Запорожье: Просвіта, 2010. – 448 с. Овсянников В.В. Модальность и перевод: монография. – Запорожье: Просвіта, 2011. – 364 с. Самсонов В.Ф. К анализу гипотезы Куайна о неопределённости перевода // Тетради переводчика. Вып. 16. – М., 1979. – С. 21-29. Соловьян В.А. Языково-стилистические средства сатиры в немецком языке. – Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1960. – 23 с. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. XXIII. Когнитивные аспекты языка: Пер. с англ. / Сост., ред., вступ. ст. В. В. Петрова и В. И. Герасимова. – М.: Прогресс, 1988. – С. 52-92. Ярцева. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с. Cheshire, Jenny. Myth 14. Double Negatives are Illogical // Language Myths. Edited by Laurie Bauer and Peter Trudgill. – London: Penguin Books, 1998. – 189 p. – P. 113-122. Lawless, Laura K. French Language Guide (режим доступа: <http://french.about.com>) Swan, Michael. Practical English Usage. – Oxford University Press, 1995. – 658 p. Vinay, Jean-Paul and Darbelnet, Jean. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation/ - John Benjamins Publishing Company: Amsterdam / Philadelphia, 1995. – 358 p.

УДК: 811.112.2(=111)'373.613

ПАНИЧОК Т. Я.

(Тернопільський національний економічний університет)

АНГЛІЦИЗМИ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті представлений огляд лінгвістичної ситуації в Німеччині, що склалася під впливом англіцизмів. Розглядаються причини інтенсивного запозичення англіцизмів в сучасній німецькій мові. Виділено основні закономірності поширення англіцизмів в німецькій мові.

Ключові слова: німецька мова, запозичення, англіцизм.

Панычок Т.Я. Англицизмы в современном немецком языке. В статье представлен обзор лингвистической ситуации в Германии, сложившейся под влиянием англицизмов. Рассматриваются причины интенсивного заимствования англицизмов в современном немецком языке. Выделены основные закономерности распространения англицизмов в немецком языке.

Ключевые слова: немецкий язык, заимствования, англицизм.

Panychok T.Y. Anglicisms in Modern German. The article gives the review of a linguistic situation in Germany which has been developed under the influence of Anglicism. The causes of heavy borrowing Anglicisms in modern German. The basic patterns of spread of Anglicisms in the German language.

Keywords: German, adoption, anglicism.

Питома вага запозичених слів у лексичній системі кожної мови безперервно зростає внаслідок формування глобального інформаційного простору, суспільних та економічних процесів, спрямованих на світову інтеграцію, постійно збагачуючи словниковий склад сучасних мов та впливаючи на їхній розвиток. Процес оновлення лексики за допомогою запозичень відбувається постійно, але є періоди в розвитку мови, коли він особливо інтенсивний. Таким періодом в історії лексики німецької мови стала друга половина ХХ століття, починаючи з травня 1945 року. За минулі більш ніж півстоліття в німецькій дійсності відбулися радикальні зміни: змінилися політичні умови життя носіїв мови, спостерігаються значні успіхи економіки і вдосконалення соціальної системи. Все це в поєднанні із загальними для європейської культури технічними та матеріальними